

MIROŚŁAWA CYWONIUK
MIROŚŁAWA KOZŁOWSKA-BURDZIAK

Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Białymstoku

PODSTAWOWE PROBLEMY WSI
WOJ. PODLASKIEGO

Abstract: The Main Problems of The Villages in Podlasie Voivodship. A characteristic feature of the villages of Podlasie is their significant diversity. A line going south from the north of Podlasie Voivodship divides its territory into two subregions: Białystok-Suwałki Region and Łomża Region. The first of them is characterised by the features typical for problematic areas: a bad demographic situation, which results in a high percentage of people in post-productive age, a low birth rate and the phenomenon of villages getting old. Also the climate and the type of soil are not favourable for the development of agriculture. On the other hand, Białystok-Suwałki Region has particularly good natural conditions for tourism and ecological farming. However, the development of these kinds of business is hindered by the improper technical infrastructure, and in particular, the shortages in the sewage system. Łomża Subregion, on the other hand, is characterised by relatively good conditions for the development of agriculture. Green areas constitute a significant part of all farming land, which makes this region an important producer of milk. Also the structure of homestead size is better here than the country's average. However, the income of farmers is not encouraging for further development of farms. Structural funds from the European Union, which enjoy great popularity in the villages of Podlasie Voivodship, could be helpful in this respect. It refers mainly to direct subsidies and structural pensions. A relatively small number of the submitted applications concerns agri-environmental programmes and the support of manufacturing groups.

Wstęp

Województwo podlaskie pod względem powierzchni (20 187 km²) zajmuje 6 miejsce w kraju (6,5% powierzchni kraju), zamieszkuje je 1,3 mln mieszkańców, co stanowi 3,1% ludności Polski (14 miejsce w kraju). W 2004 r.

w stosunku do 2000 – liczba ludności spadła o 0,7%. Jest to region bardzo nisko zurbanizowany, o czym świadczy wskaźnik liczby ludności na 1 km². W woj. podlaskim wynosi on 61 osób, podczas gdy średnio w kraju 124 osoby (wskaźnik jeszcze niższy, bo 59 osób/km² ma tylko woj. warmińsko-mazurskie). Ujemny w 2004 r. przyrost naturalny plasuje województwo pod tym względem na 12 miejscu.

Obszary wiejskie województwa zamieszkuje prawie 41% ludności całego Podlasia. Na przestrzeni ostatnich kilku lat jest zauważalny sukcesywny spadek liczby ludności wiejskiej i starzenie się tej części populacji¹. Dotyczy to szczególnie obszarów tzw. Ściany Wschodniej, położonych na obszarach przygranicznych. Niesie to za sobą skutki społeczne (wyludnianie się niektórych terenów, podupadanie gospodarstw rolnych, spadek poziomu życia ludności) oraz ekonomiczne, przejawiające się w tempie rozwoju gospodarczego całego regionu.

Istotną sprawą jest scharakteryzowanie podstawowych problemów utrudniających rozwój gospodarczy terenów wiejskich województwa, tak aby można było poszukiwać metod ich rozwiązywania. Celem prezentowanego opracowania jest próba przedstawienia warunków zarówno ograniczających funkcjonowanie różnych form działalności na podlaskiej wsi, jak i stwarzających szansę jej rozwoju.

1. Charakterystyka obszarów wiejskich woj. podlaskiego

Struktura demograficzna mieszkańców wsi

Niekorzystnie przedstawia się sytuacja demograficzna na obszarach wiejskich województwa. Około 38% ogółu mieszkańców podlaskiego zamieszkuje w gospodarstwach rolnych. Na 100 osób w wieku produkcyjnym przypada aż 80 osób w wieku nieprodukcyjnym. Jest to wprawdzie mniej niż w 2000 r.², ale w skali całego kraju wskaźnik ten w woj. podlaskim jest najmniej korzystny (tabela 1). Dotyczy to zarówno kobiet, jak i mężczyzn. Także odsetek ludności w wieku produkcyjnym w ogólnej liczbie ludności na Podlasiu jest najniższy. Powyższe liczby wyraźnie wskazują na proces starzenia się społeczności podlaskiej.

Kolejnym ważnym problemem jest odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym (województwo: 25,6%, kraj 27,1%). Jest to rezultat niskiej stopy

¹ *Strategia...* (2000), s. 6.

² Podedworny, Wnorowski (2001), s. 40-41.

Ludność w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym według województw w 2004 r.

Województwo	Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym			Ludność w wieku produkcyjnym w % ogółu ludności
	ogółem	mężczyźni	kobiety	
1. Dolnośląskie	60	49	71	63
2. Kujawsko-pomorskie	64	54	74	61
3. Lubelskie	74	60	91	57
4. Lubuskie	60	50	72	62
5. Łódzkie	69	55	84	59
6. Małopolskie	68	58	80	59
7. Mazowieckie	69	57	83	59
8. Opolskie	61	50	73	62
9. Podkarpackie	70	59	83	59
10. Podlaskie	80	64	99	56
11. Pomorskie	64	56	73	61
12. Śląskie	62	51	73	62
13. Świętokrzyskie	70	56	86	59
14. Warmińsko-mazurskie	65	55	78	61
15. Wielkopolskie	62	54	72	62
16. Zachodniopomorskie	61	51	72	62
Średnio w kraju	67	56	79	60

Źródło: Rocznik Statystyczny Rolnictwa i Obszarów Wiejskich, GUS, Warszawa 2005, tab. 26.

przyrostu naturalnego na wsi podlaskiej (tabela 2), ale i efekt selektywnej migracji ludzi młodych i wykształconych³.

Dużym problemem demograficznym jest także brak równowagi między liczbą kobiet i mężczyzn. Na 100 mężczyzn przypada 95 kobiet (w kraju 98). Niekorzystna sytuacja występuje także w grupie osób w wieku produkcyjnym ze względu na duży odsetek ponad 35% w wieku niemobilnym, powyżej 45 lat. Osoby te mają ograniczoną przedsiębiorczość i trudności ze zmianą zawodu⁴. Realizacja pozarolniczych funkcji wsi w takiej sytuacji jest najczęściej niemożliwa.

Znaczna część pracujących w województwie jest zatrudniona w rolnictwie, leśnictwie i łowiectwie. W 2004 r. wskaźnik ten wynosił prawie 36% (przy średniej dla kraju 17%). Tak wysokie zatrudnienie w rolnictwie może świadczyć o niewielkiej przedsiębiorczości osób zamieszkujących tereny wiejskie Podlasia. Pod względem liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w systemie REGON, przypadających na 10 tys. ludności,

³ Wilkin (2003), s. 186.

⁴ Horodeński, Sadowska-Snarska (2001), s. 214.

województwo znajduje się na odległym – 14 miejscu w kraju. Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w przeliczeniu na 10 tys. ludności plasuje województwo na 13 miejscu w kraju.

Korzystnie w stosunku do średniej krajowej przedstawia się natomiast stopa bezrobocia rejestrowanego. W grudniu 2004 r. w woj. podlaskim wynosiła ona 16,1% przy 19% w Polsce. Bardzo wysoka stopa bezrobocia dotyczy jednak absolwentów szkół, a więc osób w przedziale wiekowym 15-24 lata, wynosi ona aż 34,5%. Biorąc pod uwagę poziom wykształcenia, bezrobocie w najwyższym stopniu dotyczy osób z wykształceniem ogólnokształcącym.

Województwo podlaskie charakteryzuje się trudniejszą sytuacją dochodową ludności niż średnio w kraju. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2004 r. stanowiło 88% średniej krajowej. Najniższy miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwie domowym w 2004 r. dotyczy gospodarstw indywidualnych w rolnictwie. Wynosi niecałe 60 zł na osobę, podczas gdy dochody z ubezpieczeń społecznych i pomocy społecznej wynoszą 214 zł. Poza tym tylko w gospodarstwach rolnych poziom dochodu ulega ciągłemu pogorszeniu od 2003 r.

Tabela 2

Przyrost naturalny ludności w 2004 r.

Województwo	Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców		
	ogółem	miasto	wieś
1. Dolnośląskie	-1,2	-1,7	-0,1
2. Kujawsko-pomorskie	0,5	-0,4	1,9
3. Lubelskie	-0,9	0,9	-2,5
4. Lubuskie	0,9	0,8	1,1
5. Łódzkie	-3,1	-3,2	-2,9
6. Małopolskie	1,2	0,0	2,2
7. Mazowieckie	-0,6	-0,3	-1,0
8. Opolskie	-0,9	-0,5	-1,4
9. Podkarpackie	1,2	1,4	1,1
10. Podlaskie	-0,9	0,7	-3,1
11. Pomorskie	2,1	0,6	5,1
12. Śląskie	-1,2	-1,3	-0,6
13. Świętokrzyskie	-1,6	-0,9	-2,2
14. Warmińsko-mazurskie	1,6	0,8	2,6
15. Wielkopolskie	0,9	0,0	2,0
16. Zachodniopomorskie	0,4	-0,3	2,0
Średnio w kraju	-0,2	-0,5	0,3

Źródło: *Rocznik Statystyczny...*, op. cit., tab. 7 (54).

Potencjał produkcyjny rolnictwa

W woj. podlaskim rolnictwo jest dominującym działem gospodarki. W ogólnej powierzchni całego województwa, wynoszącej 2.018.700 ha, użytki rolne zajmują 1 106,6 tys. ha, co stanowi 54,8%. W strukturze użytków rolnych dominują wprawdzie grunty orne stanowiące wraz z sadami 64,5%, ale użytki zielone stanowiące 35,1% stwarzają korzystne warunki do rozwoju tych kierunków produkcji zwierzęcej, które bazują na paszach objętościowych. Na terenie województwa znajduje się ok. 94,9 tys. gospodarstw rolnych o średniej powierzchni 13,5 ha. W porównaniu do średniej krajowej – 8,4 ha, są to względnie duże gospodarstwa. O korzystniejszej niż średnio w kraju strukturze obszarowej gospodarstw może świadczyć i to, że gospodarstw małych, o powierzchni nie przekraczającej 5 ha użytków rolnych jest w województwie tylko ok. 32%, podczas gdy w kraju odsetek ten przekracza 58%. Gospodarstwa największe, o powierzchni powyżej 15 ha stanowią 25% ogólnej ich liczby (w kraju ok. 10%). Zdecydowanie słabsze niż średnio w kraju są, występujące na terenie województwa, warunki glebowo-klimatyczne. Użytki rolne charakteryzuje niska jakość bonitacyjna. Krótszy okres wegetacji roślin i niekorzystny rozkład opadów powodują, że ryzyko w produkcji roślinnej, a w konsekwencji i zwierzęcej jest wyższe niż w innych regionach kraju. Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej, który w sposób syntetyczny określa przydatność gruntów do produkcji rolniczej ujmując ich jakość, stosunki wodne, rzeźbę terenu i agroklimat, dla woj. podlaskiego wynosi 54,3 pkt (przy średniej dla kraju 66,6 pkt).

Województwo podlaskie charakteryzuje się względnie nieskażonym środowiskiem (obszar objęty jest porozumieniem działań na rzecz ekorozwoju Zielone Płuca Polski), co ma decydujący wpływ dla rozwoju funkcji turystycznych regionu. Nie występują tu ścieki przemysłowe i komunalne, które nie byłyby oczyszczane. Pod tym względem Podlasie znajduje się na pierwszym miejscu w kraju. Bardzo niska jest także emisja zanieczyszczeń powietrza pyłowych i gazowych. Pod tym względem województwo znajduje się na drugim miejscu w kraju, po warmińsko-mazurskim. Można wręcz stwierdzić, że obszar woj. podlaskiego zalicza się do nielicznych regionów Polski posiadających wysokie walory przyrodnicze i niski stopień zagrożenia środowiska. Znajdują się tutaj 4 parki narodowe:

- Białowiecki, chroniący obszar puszczański,
- Wigierski, chroniący obszar jezioro-leśny,
- Biebrzański, chroniący dolinę bagienną,
- Narwiański, chroniący dolinę bagienną.

Ponadto 3 parki krajobrazowe: Suwalski, Puszczy Knyszyńskiej i Łomżyński Park Krajobrazowy Doliny Narwi oraz blisko sto rezerwatów przyrody. Ponad 30% woj. podlaskiego jest więc objęte ochroną ze względów przyrodniczych.

Niestety, podlaska wieś w dalszym ciągu nie jest skanalizowana. W 2004 r. zaledwie 14,2% ludności wsi korzystała z oczyszczalni ścieków. Jest to poważne ograniczenie prowadzenia rolnictwa ekologicznego oraz działalności agroturystycznej.

Zainteresowanie producentów rolnych prowadzeniem gospodarstw ekologicznych w woj. podlaskim jest niewielkie w porównaniu z innymi regionami kraju (tabela 3). Zarówno pod względem liczby gospodarstw ekologicznych mających certyfikat, jak i tych w okresie przestawiania na metody ekologiczne, Podlasie znajduje się na 7 miejscu w kraju.

Województwo podlaskie zajmuje również 7 miejsce pod względem udziału gospodarstw ekologicznych w ogólnej liczbie zarejestrowanych gospodarstw rolnych.

Podstawowym warunkiem zainteresowania producentów rolnictwem ekologicznym jest akceptacja przez nich walorów ekonomicznych tego sposobu

Tabela 3

Ekologiczne gospodarstwa rolne według województw w 2004 r.

Województwo	Liczba gospodarstw z certyfikatem	Liczba gospodarstw w okresie przestawienia	Udział gospodarstw ekologicznych w gospodarstwach zarejestrowanych (w %)
1. Dolnośląskie	89	108	0,27
2. Kujawsko-pomorskie	58	31	0,12
3. Lubelskie	210	183	0,19
4. Lubuskie	18	48	0,27
5. Łódzkie	33	38	0,05
6. Małopolskie	231	466	0,41
7. Mazowieckie	191	243	0,18
8. Opolskie	16	10	0,07
9. Podkarpackie	193	237	0,28
10. Podlaskie	90	117	0,23
11. Pomorskie	31	35	0,15
12. Śląskie	27	20	0,07
13. Świętokrzyskie	302	245	0,51
14. Warmińsko-mazurskie	91	153	0,52
15. Wielkopolskie	33	37	0,05
16. Zachodniopomorskie	70	106	0,52
Ogółem w kraju	1683	2077	0,23

Źródło: *Rocznik Statystyczny...*, op. cit., tab. 30 (135), tab. 31 (136) oraz obliczenia własne.

prowadzenia gospodarstw. Niewielu jednak rolników wie, że istnieje możliwość uzyskania nawet o 90% wyższego dochodu rolniczego w gospodarstwach ekologicznych niż w gospodarstwach konwencjonalnych. Łączy się to co prawda z koniecznością wykonywania większej liczby pracochłonnych zabiegów agrotechnicznych, ale na terenach chronionych, których jest tak dużo w woj. podlaskim, rolnictwo ekologiczne jest jedyną szansą zwiększenia dochodowości gospodarstw. Szczególnie, jeśli zostanie to połączone z agroturystyką, a więc z zagospodarowaniem bezpiecznej żywności na miejscu w gospodarstwie.

W 2002 r. w woj. podlaskim było 780 gospodarstw świadczących usługi turystyczne. Aż 81% tych gospodarstw można zakwalifikować jako gospodarstwa agroturystyczne i ekologiczne. Najwięcej gospodarstw agroturystycznych znajduje się na tradycyjnych obszarach ruchu turystycznego, tj. na obszarze Pojezierza Suwalsko-Augustowskiego oraz w okolicach Puszczy Białowieskiej. Oferta miejsc noclegowych w obu grupach gospodarstw jest zbliżona (gospodarstwa agroturystyczne oferowały średnio 8,8 miejsca noclegowego, zaś gospodarstwa ekologiczne 7,4 miejsca). Jednak istnieją znaczne dysproporcje w wielkości średniej oferty liczb miejsc noclegowych, w gospodarstwach agroturystycznych, w poszczególnych powiatach. Średnio najwięcej miejsc oferowano w powiecie sejneńskim (14,8 miejsca), najmniej zaś

Tabela 4

Gospodarstwa agroturystyczne i ekologiczne w woj. podlaskim w 2002 r.

Powiat	Gospodarstwa świadczące usługi turystyczne			Liczba miejsc noclegowych		
	ogółem	gospodarstwa		ogółem	gospodarstwa	
		agrotur.	ekolog.		agrotur.	ekolog.
Augustów	146	84	2	2168	756	16
Białystok	60	51		431	381	
Bielsk Podl.	3	3		28	28	
Grajewo	22	10	3	226	111	25
Hajnówka	75	70		850	680	
Kolno	12	12		64	64	
Łomża	24	21	3	200	176	24
Mońki	41	30		354	274	
Sejny	111	84		1790	1240	
Siemiatycze	48	21		630	167	
Sokółka	34	31	3	639	232	16
Suwałki	200	200		1335	1335	
Wysokie Mazowieckie	4	3		50	36	
Razem	780	620	11	8765	5480	81

Źródło: Sadowski (2004), s. 127.

Szacunkowa liczba osób korzystających z usług turystycznych w gospodarstwach ekologicznych i agroturystycznych w woj. podlaskim w 2002 r.

Powiat	Ogółem	Gospodarstwa	
		agroturystyczne	ekologiczne
Augustów	8396	2352	112
Białystok	2065	1963	
Bielsk Podlaski	105	105	
Grajewo	1224	568	140
Hajnówka	9800	6200	
Kolno	135	135	
Łomża	540	440	100
Mońki	1561	1091	
Sejny	3210	2010	
Siemiatycze	2100	840	
Sokółka	687	412	45
Suwałki	5000	5000	
Wysokie Mazowieckie	330	230	
Razem	35153	21346	397

Źródło: Sadowski (2004), s. 127.

w powiecie kolneńskim zaledwie 5,3 miejsca. Nie zanotowano takich różnic w wielkości oferty w przypadku gospodarstw ekologicznych (tabela 4)⁵.

Bardzo istotne jest również to, że średnio gospodarstwa agroturystyczne świadczyły usługi 34 osobom, zaś gospodarstwa ekologiczne obsługiwały 36 osób. Gospodarstwa ekologiczne w większym więc stopniu generują popyt turystyczny, co jest wyraźnym sygnałem, że tego typu oferta znajduje zainteresowanie. Mamy bowiem do czynienia z tzw. eksportem wewnętrznym tzn. sprzedają bezpiecznej żywności wytworzonej w gospodarstwie na miejscu turystom i agroturystom.

Należy ponadto wskazać na istotne różnice w poszczególnych powiatach, jeśli chodzi o liczbę osób, korzystających z usług gospodarstw agroturystycznych i ekologicznych. Największym popytem mierzoną całkowitą liczbą osób korzystających z oferty charakteryzowały się wskazane wcześniej obszary o tradycjach turystycznych, jednak liczba osób przypadająca średnio na gospodarstwo wskazuje na znacznie głębsze zróżnicowanie. Najwięcej osób (88) przypadało na jedno gospodarstwo agroturystyczne w powiatach augustowskim i hajnowskim, zaś najmniej w powiecie sokólskim (13) i kol-

⁵ A. Sadowski: *Agroturystyka i ekoturystyka jako alternatywne metody zwiększania dochodów rolniczych*, [w:] *Podlasie wizja rozwoju*, A. F. Bocian (red.). FPRP, Białystok 2004, s. 126-129.

neńskim (11). Tymczasem w powiatach obsługujących blisko jedną trzecią wszystkich turystów (powiaty sejneński i suwalski) średnio na gospodarstwo przypadało zaledwie 24-25 osób (tabela 5)⁶.

W ostatnich latach obserwuje się znaczne zainteresowanie ofertą agroturystyczną w regionach nie mających tradycji w tym zakresie. Jednym z najsilniejszych bodźców w turystyce staje się chęć odwiedzenia miejsc historycznych i poznania dziedzictwa kulturowego. Wieś podlaska ma wiele różnorodnych walorów umożliwiających spełnienie tych oczekiwań. Decyduje o tym przede wszystkim wielokulturowość pogranicza polsko-białorusko-litewskiego. Świątynie, cmentarze różnych wyznań, zabytki w tym również zabytki sztuki ogrodowej oraz duchowej kultury ludowej (pieśni, legendy, zwyczaje, tradycje) tworzą specyficzny klimat.

Cyklicznie organizowane jarmarki folklorystyczne rozślawiły nie tylko w Polsce ale można powiedzieć w świecie takie produkty, jak: ser narwiański, ser podpuszczkowy od czerwonej krowy, szynka z mięsa świni złotnickiej, złote jaja zielononóżki, ogórki z Kruszewa.

2. Ogólna charakterystyka rolnictwa woj. podlaskiego w 2004 r.

W celu scharakteryzowania rolnictwa woj. podlaskiego na tle kraju zostaną wykorzystane dane z 2004 r. Mimo że dane dotyczące tylko jednego roku, szczególnie w przypadku produkcji rolnej, nie mogą być podstawą do formułowania daleko idących wniosków, w tym przypadku uwzględniając pozostałe województwa mogą być wykorzystane do porównań. Ogólne informacje w tym względzie zawiera tab. 6. Dane w niej zawarte wskazują na znaczny potencjał produkcyjny rolnictwa w woj. podlaskim. Na szczególną uwagę zasługują znaczne obszary łąk i pastwisk trwałych, co sprzyja rozwojowi produkcji bydła. Jednak ze względu na niską jakość bonitacyjną gleb i mniej korzystne warunki klimatyczne produktywność ziemi w województwie jest niska. Bardziej szczegółowa analiza pozwala stwierdzić, że:

- pod względem powierzchni ogólnej (20 187 km²) województwo zajmuje 6 miejsce w kraju (po mazowieckim, wielkopolskim, lubelskim, warmińsko-mazurskim i zachodnio-pomorskim);
- użytki rolne w woj. podlaskim stanowią 1 106,6 tys. ha, co plasuje je na 5 miejscu;

⁶ *Ibidem.*

- pod względem liczby pracujących w rolnictwie i leśnictwie (36% ogólnej liczby zatrudnionych) woj. podlaskie wyprzedzane jest tylko przez lubelskie;
- woj. podlaskie ma najniższy w kraju wskaźnik udziału gruntów ornych w powierzchni użytków rolnych (64,5%, w Polsce średnio 77,7%); świadczy to o znacznym udziale użytków zielonych, a tym samym przesądza o strukturze produkcji rolniczej;
- gospodarstwa indywidualne użytkują w woj. podlaskim 97,2% UR, co plasuje je na trzecim miejscu w kraju, niedaleko po woj. mazowieckim i łódzkim;
- mimo nie najlepszych warunków przyrodniczych do produkcji rolnej (wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej liczony metodą IUNG wynosi ok. 55 punktów przy średniej dla kraju 66,6 pkt.) w woj. podlaskim zaledwie 5,8% gruntów ornych w 2004 r. nie było obsianych. Pod względem wykorzystania gruntów ornych stawia to województwo na 4 miejscu w kraju;
- w strukturze zasiewów zboża podstawowe (bez mieszanek zbożowych) stanowią 45,1% – jest to wskaźnik najniższy w kraju, pod względem udziału ziemniaków (6,0%) województwo zajmuje 7 miejsce (równoległe z woj. pomorskim), natomiast buraków cukrowych (1,0%) -14, przed małopolskim i warmińsko-mazurskim.

Interesująco przedstawiają się też wskaźniki charakteryzujące wyniki produkcyjne osiągnięte w rolnictwie Podlasia w 2004 r.:

- Plony zbóż podstawowych (bez mieszanek zbożowych) wyniosły 27,2dt/ ha. Daje to województwu ostatnie miejsce w kraju (przy średniej dla Polski 35,5 dt/ha). Należy wyraźnie podkreślić, że szczególnie wysokość plonów zaledwie z jednego roku może w znacznej mierze być uzależniona od niekorzystnych zjawisk atmosferycznych. W tym przypadku powodem niższych plonów roślin zbożowych mogły być za małe ilości opadów, co charakteryzuje w ostatnich latach woj. podlaskie. Plon ziemniaków w wysokości 186 dt/ha także był niższy od średniej krajowej (196 dt/ha).
- Wysokość plonów zaważyła na zbiorach roślin uprawnych. Zbiory zbóż wyniosły w podlaskim 1 350,7 tys. t co daje 11 miejsce w kraju, zbiory ziemniaków 751,5 tys. t –10 miejsce w kraju.
- Bardziej odporną na warunki atmosferyczne jest produkcja zwierzęca. Województwo podlaskie charakteryzowało się najwyższą obsadą bydła na 100 ha UR – 61,4 szt, przy średniej krajowej 32,8 szt.
- Pod względem obsady trzody trzedy chlewnej (75,3 szt/100 ha) województwo zajmowało 9 miejsce w kraju (średnio w Polsce 104 szt/ha);

Rolnictwo i leśnictwo woj. podlaskiego na tle kraju w 2004 r.

Wyszczególnienie	Polska	Woj. podlaskie	Udział w %
1. Użytki rolne w tys. ha	16327,4	1106,6	6,8
– grunty orne	12684,6	713,6	5,6
– sady	277,6	4,4	1,6
– łąki i pastwiska trwałe	3365,2	388,6	11,5
2. Powierzchnia zasiewów w tys. ha:			
– zboża ogółem	8377,3	501,9	6,0
– ziemniaki	713,3	40,4	5,7
3. Zbiory w tys. ton:			
– zboża ogółem	29635,1	1350,7	4,6
– ziemniaki	13998,7	751,5	5,4
4. Plony z 1 ha w dt:			
– zboża ogółem	35,4	26,9	76,0
– ziemniaki	196,0	186,0	94,9
5. Powierzchnia lasów w tys. ha	8972,5	600,2	6,7

Źródło: *Rocznik Statystyczny Województwa Podlaskiego*, US w Białymstoku, Białystok 2005, tab. I.

- Wyniki produkcji zwierzęcej jednoznacznie wskazują na specjalizację gospodarstw rolniczych Podlasia. W 2004 r. produkcja mleka w przeliczeniu na 1 ha UR wyniosła 1454 l (w Polsce średnio 703) co daje pierwsze miejsce w skali pozostałych województw. Produkcja żywca rzeźnego w wysokości 187,2 kg/ha plasuje województwo na miejscu siódmym.

O zdolnościach produkcyjnych rolnictwa świadczy także wyposażenie gospodarstw w środki trwałe i obrotowe. Typowymi wskaźnikami służącymi ocenie tego wyposażenia są: zużycie nawozów mineralnych i pasz treściwych oraz wyposażenie w ciągniki rolnicze. W woj. podlaskim wskaźniki te kształtują się znacznie poniżej średniej krajowej. Pod względem zużycia rolniczych środków produkcji pochodzących z zakupu województwo znajduje się na 10 i 11 miejscu w kraju.

Mimo niekorzystnych warunków przyrodniczo-glebowych, wyposażenia w środki techniczne i struktury zatrudnienia, można stwierdzić, że woj. podlaskie dysponuje znacznym potencjałem produkcyjnym w zakresie rozwoju rolnictwa. Udział rolnictwa, leśnictwa i rybołówstwa w wartości dodanej brutto wyniósł w 2003 r. w woj. podlaskim 6,2% (średnio w Polsce – 2,9%).

3. Wykorzystanie środków strukturalnych w rozwoju wsi i rolnictwa Podlasia

Akcesja z Unią Europejską stwarza rolnictwu i obszarom wiejskim w Polsce możliwość skorzystania ze środków strukturalnych, pochodzących

do końca 2006 r. z Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej. Poniżej zostanie przedstawione wykorzystanie tych środków w ramach płatności obszarowych, instrumentów towarzyszących Wspólnej Polityce Rolnej (tzw. II filar) oraz działań określonych w SPO *Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich*.

3.1. Płatności bezpośrednie

Przyjęty w odniesieniu do naszego kraju system jednolitej płatności obszarowej sprawia, że o wsparcie finansowe mogą ubiegać się wszyscy właściciele i dzierżawcy gospodarstw, utrzymujący swoje grunty w dobrej kulturze, niezależnie od realizowanej produkcji rolniczej. Dodatkowe płatności przysługują w zależności od realizowanych upraw roślinnych.

Województwo podlaskie pod względem liczby złożonych wniosków w 2004 r. znajduje się na miejscu 8, pod względem zrealizowanych płatności równolegle z woj. kujawsko-pomorskim zajmuje 4 miejsce w kraju. Można przypuszczać, że w kolejnych latach nastąpi dalszy wzrost liczby składanych wniosków o płatności bezpośrednie, w tym względzie istnieją jeszcze rezerwy. W 2005 r. liczba przyjętych wniosków wzrosła o ponad 4 tys. (wzrost o 5%) w stosunku do roku poprzedniego, a liczba wydanych decyzji o przyznaniu płatności o 3 tys. (prawie o 4%). W stosunku do zarejestrowanych gospodarstw w województwie liczba wniosków stanowi 95,4%. Jest to wskaźnik lepszy niż ogółem w kraju, który wynosi 90,5%.

Jednym z wymogów poprzedzających rozpoczęcie płatności jest przeprowadzenie kontroli zgodności danych zawartych we wnioskach ze stanem rzeczywistym. Analiza protokołów z kontroli wskazuje, że poziom nieprawidłowości powodujących sankcje w skali województwa wynosi 9,5%, podczas gdy w kraju ok. 15,5%⁷.

3.2. Wsparcie gospodarstw położonych na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania

Celem tego działania jest przede wszystkim zapewnienie ciągłości rolniczego użytkowania ziemi, zachowanie walorów krajobrazowych obszarów wiejskich oraz promocja rolnictwa przyjaznego dla środowiska. Dopłaty wyrównawcze dla gospodarstw rolnych, położonych na terenach o trudnych wa-

⁷ Szczepkowski (2005), s. 42.

runkach gospodarowania, kompensują istniejące utrudnienia w porównaniu do gospodarstw położonych poza strefami ONW.

Przeważająca część woj. podlaskiego znajduje się na obszarach, gdzie występują ograniczenia produktywności rolnictwa związane z niską jakością gleb, niekorzystnymi warunkami wodnymi, niskim wskaźnikiem zaludnienia i znacznym udziałem ludności związanej z rolnictwem. Na 88 914 zarejestrowanych w województwie producentów rolnych w 2005 r. wnioski o dopłaty w ramach ONW złożyło przeszło 76%. W stosunku do roku poprzedniego nastąpił wzrost liczby wniosków o 18,3%. Płatności z tego tytułu wyniosły 84% kwoty płatności bezpośrednich.

3.3. Renty strukturalne

Renty strukturalne mają na celu⁸:

- poprawę struktury obszarowej gospodarstw rolnych, a tym samym poprawę ich produktywności;
- zapewnienie dochodu rolnikom, którzy zrezygnują z prowadzenia działalności rolniczej w wieku przedemerytalnym;
- obniżenie średniej wieku osób prowadzących działalność rolniczą (przyspieszenie procesu wymiany pokoleń);
- przeznaczanie gruntów rolnych na cele nierolnicze w przypadku, gdy działalność rolnicza na tych użytkach rolnych nie może być prowadzona w zadowalających warunkach.

Jednym z podstawowych warunków ubiegania się o rentę strukturalną jest wiek rolnika – ukończone 55 lat i nie przekroczony wiek emerytalny.

Według danych PSR z 2002 r. na obszarach wiejskich w woj. podlaskim osoby spełniające ten warunki stanowiły 6,6% całej ludności wiejskiej. Oczywiście nie każda z nich była właścicielem gospodarstwa rolnego. Do końca stycznia 2006 r. z wnioskiem o rentę strukturalną w woj. podlaskim wystąpiło 3651 rolników (4,1% gospodarstw zarejestrowanych). W kraju takich wniosków zgłoszono 40 083 (2,4% gospodarstw zarejestrowanych). Kwota płatności z tytułu rent strukturalnych na jeden złożony wniosek w województwie wyniosła 12 873 zł, średnio w kraju 11 236 zł. Zainteresowanie podlaskich rolników świadczeniami strukturalnymi jest duże. Do 25 maja 2006 r. liczba złożonych wniosków wzrosła prawie o 550. Średnia powierzchnia przekazywanego gospodarstwa to 13,90 ha powierzchni ogólnej i 11,48 ha UR.

⁸ *Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006*. MRiRW, Warszawa 2004.

3.4. Wspieranie gospodarstw niskotowarowych

Dużym zainteresowaniem podlaskich rolników cieszy się wsparcie finansowe gospodarstw niskotowarowych. Celem tego działania jest poprawa sytuacji dochodowej właścicieli gospodarstw o niewielkim potencjale ekonomicznym i stworzenie warunków do restrukturyzacji tych gospodarstw. Według danych na koniec stycznia 2006 r. wnioski w tej sprawie złożyło 5745 gospodarstw, co stanowi 6,5% liczby gospodarstw zarejestrowanych (w kraju 116 870 – 7,1% jednostek zgłoszonych do rejestru gospodarstw). Średnio na jeden wniosek przypada w woj. podlaskim 1132 zł, w kraju – 1478 zł. Do maja 2006 wydano 4988 pozytywnych decyzji na łączną kwotę 25,2 mln zł. Planowana realizacja na koniec 2006 r. dotyczy 5100 decyzji na łączną kwotę 25,7 mln zł.

3.5. Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt

Głównym zadaniem tego działania jest produkcja rolnicza zgodna z wymogami ochrony środowiska, ochrona i kształtowanie krajobrazu, ochrona zagrożonych wyginięciem gatunków dzikiej fauny i flory, ochrona zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich oraz poprawa stanu świadomości ekologicznej społeczności wiejskiej. Ze względu na to, że prawie 32% powierzchni województwa stanowią obszary chronionego krajobrazu, ten instrument na Podlasiu ma szczególne znaczenie.

W ramach działania wdrażanych może być 7 pakietów (rolnictwo zrównoważone, ekologiczne, utrzymanie łąk i pastwisk ekstensywnych, ochrona gleb i wód, strefy buforowe oraz zachowanie lokalnych ras zwierząt gospodarskich). Liczba złożonych wniosków o wsparcie z tego tytułu wynosi w analizowanym województwie 2201 a więc względnie niewiele (2,3% zarejestrowanych gospodarstw, w kraju 2,9%). Najwięcej złożonych wniosków dotyczy pakietu: *Rolnictwo ekologiczne*. Analiza złożonych wniosków jest wnikliwa i długotrwała. Do tej pory w woj. podlaskim wydano pozytywne decyzje w 1147 przypadkach.

3.6. Zalesianie gruntów rolnych

Liczba złożonych wniosków dotyczących tego działania w skali woj. podlaskiego jest najniższa. Za lata 2004-2005 złożono tylko 496 wniosków,

decyzje natomiast wydano zaledwie w 292 przypadkach. Jako powód tak małej liczby wniosków podaje się przede wszystkim brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i w związku z tym niemożliwość uzyskania wypisów, które obowiązkowo należało dołączyć do wniosku. Po nowelizacji przepisów w tej sprawie w październiku 2004 r. zainteresowanie rolników tym działaniem wzrosło, ale w nieznacznym stopniu. Średnie wsparcie za 2005 r. w woj. podlaskim wyniosło 23 tys. zł na beneficjenta, a średnia powierzchnia objęta zalesieniem 3,5 ha. W skali kraju złożone wnioski dotyczące zalesiania gruntów stanowią 0,4%, w skali województwa 0,6%.

3.7. Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE

Działanie ma na celu dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów obowiązujących w UE w zakresie ochrony środowiska, zdrowia i dobrostanu zwierząt. Działanie w latach 2004-2006 realizuje przedsięwzięcia w zakresie trzech standardów:

- wyposażenie gospodarstw w urządzenia do przechowywania nawozów naturalnych;
- dostosowanie gospodarstw produkujących mleko do standardów UE pod względem zdrowia publicznego;
- dostosowanie ferm kur niosek.

Zainteresowanie tym działaniem jest względnie duże. Według stanu na koniec marca 2006 r. liczba złożonych i rozpatrywanych wniosków wyniosła ponad 73 tys. Najwięcej wniosków zostało złożonych w woj. wielkopolskim – 15 042 i mazowieckim – 14 010. W woj. podlaskim liczba złożonych wniosków w ramach tego działania wyniosła 6087, a kwota wypłaconych z tego tytułu środków prawie 29 mln zł (w kraju ponad 326 mln zł).

3.8. Działania w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego (SPO) *Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich*

Z chwilą akcesji Polska uzyskała dostęp do środków strukturalnych przeznaczonych na wyrównywanie różnic w poziomie rozwoju między poszczególnymi regionami. W ramach SPO *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich* na lata 2004-2006 przeznaczono dla Polski 1 784 mln euro⁹. Wsparcie finansowe UE stanowi prawie 67% tej kwoty.

⁹ <http://www.arimr.gov.pl> z dnia 27.02.2006.

Realizacja SPO w woj. podlaskim i w kraju (stan na koniec stycznia 2006)

Działanie	Liczba złożonych wniosków	Kwota wnioskowanej pomocy (mln zł)	Wykorzystanie limitu wniosków (%)	Płatności zrealizowanej (mln zł)
1. Inwestycje w gosp. rolnych: – kraj – woj. podlaskie	27 251 2 165	2 907,6 228,3	121,82 117,15	324,9 33,42
2. Ułatwienie startu młodym rolnikom: – kraj – woj. podlaskie	18 837 1 516	941,9 75,8	132,83 130,94	685,9 50,1
3. Poprawa przetwórstwa i marketingu art. rolnych: – kraj – woj. podlaskie	1 642 65	2 902,1 195,2	157,88 brak kop. regional.	41,3 3,0
4. Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rol.: – kraj – woj. podlaskie	5 067 387	373,6 27,9	88,75 124,18	17,9 1,5
5. Rozwój i ulepszenie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem: – kraj – woj. podlaskie	3 806 548	212,1 20,1	132,31 153,63	5,2 1,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

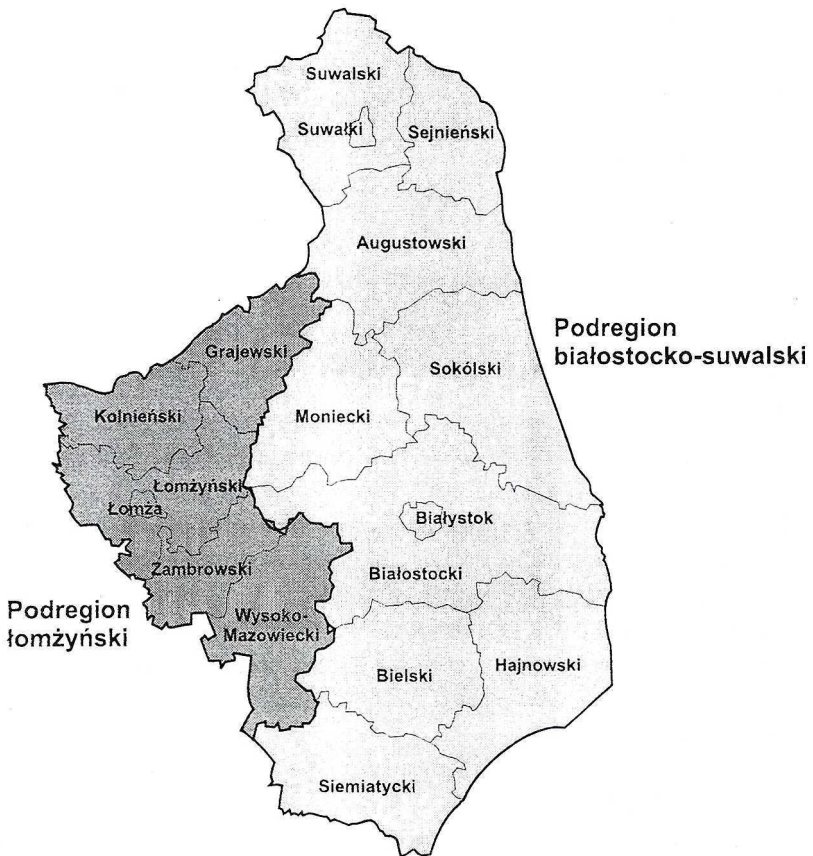
W woj. podlaskim największe (pod względem liczby złożonych wniosków) zainteresowanie dotyczy działania: *inwestycje w gospodarstwach rolnych* – tab. 7.

Liczba złożonych w województwie wniosków stanowi 7,9% ogólnej liczby wniosków złożonych w całym kraju. Na podobnym poziomie kształtuje się zainteresowanie wsparciem finansowym młodych rolników (8% wszystkich wniosków). Najmniejsze zainteresowanie, jeśli chodzi o liczbę podmiotów dotyczy poprawy przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych. Można sądzić, że wynika to z niewielkiego rozwoju jednostek zajmujących się tego typu działalnością.

Przekroczenie na Podlasiu limitu złożonych wniosków w ramach koperty regionalnej dotyczącej różnicowania działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa, budzi nadzieje na wzrost przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. Sprzyjać temu będzie niewątpliwie wsparcie finansowania infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem. Udział złożonych wniosków w woj. podlaskim stanowi przeszło 14% całej ich liczby.

4. Zróżnicowanie gospodarcze woj. podlaskiego

Powyżej zostały przedstawione uśrednione wielkości charakteryzujące całe woj. podlaskie. Należy jednak podkreślić, że nie jest to region jednorodny pod względem gospodarczym i społecznym. Używając Nomenklatury Jednostek Terytorialnych do celów statystycznych (NUTS)¹⁰ na obszarze województwa można wyodrębnić dwa podregiony: białostocko-suwalski i łomżyński (ryc. 1). Można przyjąć, że linia wyznaczająca granicę między tymi regionami jednocześnie oddziela część wschodnią województwa, charakte-

Ryc. 1. Podregiony w woj. podlaskim w 2004 r.

¹⁰ Żebrowska-Cielek (2001), s. 6.

ryzującą się większymi problemami społeczno-gospodarczymi (szczególnie w gminach przygranicznych) od części zachodniej. Ogólną charakterystykę społeczną obu regionów zawiera tabela 8.

Podregion łomżyński ze względu na większe znaczenie rolnictwa (korzystniejsze warunki do produkcji rolniczej) charakteryzuje się też większym odsetkiem ludności rolniczej. Poza tym największe aglomeracje miejskie na terenie woj. podlaskiego znajdują się w podregionie białostocko-suwalskim. W obu analizowanych regionach odsetek ludności wiejskiej maleje w 2004 r. w stosunku do roku 2000. Podregion łomżyński korzystniej przedstawia się natomiast pod względem przyrostu naturalnego, chociaż i tu wskaźnik wyraźnie się pogarsza. Ujemne i wysokie saldo migracji na pobyt stały pozwala wnioskować o dążeniu mieszkańców regionu łomżyńskiego do poszukiwania korzystniejszych warunków pracy i życia w większych miastach w kraju oraz za granicą. Wyraźnie zmniejsza się odsetek zatrudnionych w rolnictwie tego regionu (tabela 9), chociaż w porównaniu do podregionu białostocko-suwalskiego jest on nadal wysoki.

Ze względu na niższy stopień urbanizacji regionu łomżyńskiego, wyższa niż średnio w województwie jest tutaj stopa bezrobocia rejestrowanego. Na przestrzeni lat 200-2004 bezrobocie znacznie wzrasta. Jest to niewątpliwie czynnik zachęcający ludność do migracji. Rozwój lokalnej przedsiębiorczości jest bardzo powolny. Liczba zarejestrowanych podmiotów w rejestrze REGON w przeliczeniu na 10 tys. ludności w podregionie łomżyńskim jest o 11,5% niższa niż średnio w województwie i o 15% niższa niż w regionie białostocko-suwalskim.

Podregion białostocko-suwalski to obszar o dominacji gmin posiadających szczególne walory przyrodnicze (tab. 10). Na jego terenie znajdują się powiaty, w których obszary prawnie chronione stanowią ponad 30% powierzchni

Tabela 8

Wybrane dane o podregionach woj. podlaskiego

Wyszczególnienie	% ludności wiejskiej		Przyrost naturalny na 1000 ludności		Saldo migracji wew. i zagr. na pobyt stały (na 1000 ludności)	
	2000	2004	2000	2004	2000	2004
1. Województwo ogółem	41,4	40,9	0,2	-0,9	-1,3	-1,4
2. Podregion białostocko-suwalski	37,3	36,7	-0,4	-1,2	-0,6	-0,8
3. Podregion łomżyński	53,1	52,9	2,0	0,0	-3,4	-2,9

Źródło: *Województwo podlaskie 2005. Podregiony, powiaty, gminy*. Urząd Statystyczny w Białymstoku, Białystok 2005, tab.II.

Tabela 9

Pracujący i bezrobotni w podregionach woj. podlaskiego w latach 200-2004

Wyszczególnienie	Pracujący w rolnictwie, łowiectwie i leśnictwie w % ogółu zatrudnionych		Stopa bezrobocia rejestrowanego w %	
	2000	2004	2000	2004
1. Województwo ogółem	53,6	42,6	13,8	16,1
2. Podregion białostocko-suwalski	49,2	37,6	12,9	15,1
3. Podregion łomżyński	65,6	56,9	16,2	18,9

Źródło: *Województwo podlaskie..., op. cit., tab.II.*

ogólnej. W powiecie hajnowskim, położonym na terenie Puszczy Białowiejskiej obszar chronionego krajobrazu dotyczy 70% powierzchni ogólnej.

Dlatego podregion białostocko-suwalski dominuje także w wydatkach służących ochronie środowiska i gospodarce wodnej. W 2004 r. stanowiły one 63,5% wydatków poniesionych na ten cel w całym województwie. Wydaje się jednak, że wydatki te w dalszym ciągu nie są wystarczające. Ogromne potrzeby w zakresie sieci wodociągowej i kanalizacyjnej występują szczególnie w gminach wiejskich. W każdym powiecie znajdują się takie gminy, w których w ogóle nie ma kanalizacji. Najgorsza sytuacja pod tym względem występuje w powiecie sejneńskim, siemiatyckim (w regionie białostocko-suwalskim) oraz wysokomazowieckim w podregionie łomżyńskim.

Tabela 10

Ochrona przyrody i krajobrazu w 2004 r. w woj. podlaskim

Wyszczególnienie	Powierzchnia obszarów o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona					Pomniki przyrody
	ogółem	parki narodowe	rezerwy przyrody	parki krajobraz.	obszary chronionego krajobrazu	
1. Województwo ogółem:						
– w ha	644 255,3	92 076,5	22 924,4	83 531,9	44 4021,0	2110
– w %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2. Podregion białostocko-suwalski						
– w ha	565 127,8	84 058,5	21 716,1	76 399,8	38 1391,4	1903
– w %	87,7	91,3	94,7	91,5	85,9	90,2
3. Podregion łomżyński						
– w ha	79 127,5	8 018,0	1 208,3	7 132,1	62 629,6	207
– w %	12,3	8,7	5,3	8,5	14,1	9,8

Źródło: *Województwo podlaskie..., op. cit., tab.II, obliczenia własne.*

Występowanie w woj. podlaskim znacznych obszarów chronionego krajobrazu umożliwiła miejscowej ludności poszukiwanie nowych źródeł dochodów, związanych przede wszystkim z działalnością turystyczną i rolnictwem ekologicznym. Niezbędny jednak w tym względzie jest rozwój infrastruktury technicznej, szczególnie na obszarach wiejskich. Środki strukturalne Unii Europejskiej w sposób szczególny są ukierunkowane na ochronę środowiska przyrodniczego i rozwój obszarów wiejskich. Jest to więc szansa na sfinansowanie wielu niezbędnych inwestycji na tych obszarach. Aby było to możliwe potrzebna jest w tym celu współpraca wielu instytucji, wspierających także osoby fizyczne ubiegające się o środki unijne.

Podsumowanie

Województwo podlaskie należy do specyficznych regionów. Przez jego terytorium można poprowadzić linię z północy na południe, która podzieli obszar województwa na część zachodnią – o względnie dobrych warunkach glebowo-klimatycznych, a więc i dobrych warunkach do rozwoju rolnictwa, oraz część wschodnią określaną mianem „Ściany Wschodniej”. To szczególnie tutaj są nasilone problemy związane ze spadkiem liczby ludności, szybkim procesem jej starzenia, niskimi dochodami oraz niewielkim rozwojem przedsiębiorczości. Obszary te jednak są cenne przyrodniczo i krajobrazowo, co może być podstawą rozwoju turystyki. Dlatego też niezbędne są działania zmierzające do poprawy stanu infrastruktury technicznej obszarów wiejskich. Jak wynika z danych dotyczących wykorzystania środków strukturalnych, zainteresowanie tym działaniem ze strony społeczności lokalnej jest duże.

Możliwość uzyskania wsparcia finansowego dotyczącego rozwoju gospodarstw rolniczych, różnicowania działalności gospodarczej na obszarach wiejskich, czy wreszcie poprawy stanu środowiska naturalnego, jest olbrzymią szansą dla wielu regionów kraju, także woj. podlaskiego. Po to, aby mogły one zostać należycie wykorzystane, niezbędna jest dalsza pomoc różnorodnych instytucji, funkcjonujących przede wszystkim w najbliższym otoczeniu zainteresowanych podmiotów, poczynając od jednostek samorządu terytorialnego przez jednostki doradztwa rolniczego, inkubatory przedsiębiorczości, na instytucjach finansowych kończąc.

Zgodnie z przyjętą przez Radę Ministrów w czerwcu 2005 r. *Strategią rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007-2013* celem nadrzędnym ma być poprawa warunków życia i pracy mieszkańców wsi przez wzrost go-

spodarczy, z uwzględnieniem wymogów ochrony środowiska. W działaniach przewidzianych w celu realizacji założeń strategii uwzględnia się zarówno wiele nowych instrumentów, jak i tych funkcjonujących w okresie programowania 2004-2006. Na tle dotychczasowych doświadczeń w dziedzinie wykorzystania dostępnych środków rodzą się obawy o ich wykorzystanie także w przyszłości. Zwraca bowiem uwagę niewielka aktywność środowisk lokalnych w odniesieniu do wielu instrumentów. Przykładem może być wsparcie dla grup producenckich, w woj. podlaskim nie wpłynął dotychczas ani jeden wniosek o dofinansowanie tej formy integracji w rolnictwie. Konieczne wydaje się więc spopularyzowanie wśród producentów rolnych korzyści wynikających z tworzenia grup producenckich. Ogromna rola w tym względzie przypada przede wszystkim instytucjom doradztwa rolniczego.

Niewielka liczba wniosków dotyczy zalesiania gruntów rolnych. Przy niskiej jakości glebach i w związku z tym niewielkiej produkcji, instrument ten może znacznie poprawić budżet gospodarstw domowych, a jednocześnie przyczynić się do poprawy lesistości gmin. Potrzebne są zatem działania organizacyjno-prawne zachęcające rolników do ubiegania się o tego typu pomoc finansową. Niewykluczone, że powodem małego zainteresowania w tym względzie są obawy rolników związane z koniecznością ochrony i pielęgnacji nasadzeń i ich niewielkie umiejętności. Znaczna rola zatem przypada także instytucjom doradztwa rolniczego.

Województwo podlaskie ma doskonałe warunki przyrodniczo-środowiskowe do rozwoju rolnictwa ekologicznego. Liczba gospodarstw rolnych stosujących ekologiczne metody produkcji jest jednak bardzo mała. Konieczne są działania, które zwiększyłyby zainteresowanie właścicieli gospodarstw upowszechnianiem ekologicznych metod produkcji. Istotny przede wszystkim jest rozwój sfery obsługi tego rolnictwa w zakresie zbytu i przetwórstwa produktów ekologicznych. Tu również ogromna rola przypada jednostkom doradztwa rolniczego i samorządowi gminnemu. Ważnym działaniem w tym względzie byłoby dążenie do zwiększenia koperty regionalnej środków strukturalnych na różnicowanie działalności na obszarach wiejskich. Zainteresowanie tym instrumentem polityki strukturalnej jest bowiem znacznie wyższe na Podlasiu niż przewidują normy regionalne.

Rozwój turystyki wiejskiej i agroturystyki wymaga przede wszystkim właściwego przygotowania infrastrukturalnego. Ogromne potrzeby są w tym względzie w zakresie infrastruktury technicznej, szczególnie kanalizacji i sieci wodociągowej. Osoby korzystające z odpoczynku na wsi niekoniecznie chcą

rezygnować z podstawowych osiągnięć cywilizacji dotyczących wygody przy codziennej higienie. Działania samorządów lokalnych zmierzające do poprawy stanu urządzeń infrastrukturalnych są więc konieczne, podobnie jak inwestycje w gospodarstwach domowych, które podniosą standard pokoi gościnnych. W przypadku wsi tzw. wyludnionych, znajdujących się na „Ścianie Wschodniej” zainteresowanie rozwojem agroturystyki mogłoby dotyczyć młodszego pokolenia, które kiedyś opuściło wieś szukając korzystniejszych warunków życia w mieście, teraz mogłoby powrócić do gospodarstw rodziców.

Literatura

- Horodeński R., Sadowska-Snarska C. (red.), 2001, *Województwo podlaskie u progu XXI wieku*. Wyd. WSE, Białystok.
- Podedworny H., Wnorowski H. (red.), *Gospodarka rolno-żywnościowa Podlasia wobec wyzwań przyszłości*. Wyd. WSE, Białystok, 2001.
- <http://www.arimr.gov.pl> z dnia 27.02.2006
- Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006*, MRiRW, Warszawa 2004.
- Rocznik Statystyczny Województw*, GUS, Warszawa 2005.
- Rocznik Statystyczny Rolnictwa i Obszarów Wiejskich*, Warszawa 2005.
- Rocznik Statystyczny Województwa Podlaskiego*, Białystok 2005.
- Rolnictwo w województwie podlaskim w 2004 r.*, Urząd Statystyczny w Białymstoku, Białystok 2005.
- Strategia rozwoju województwa podlaskiego do roku 2010*, Zarząd Województwa Podlaskiego, Białystok 2000.
- Szczepkowski W., 2005, *Fundusze unijne a rozwój polskiego rolnictwa*, [w:] *Fundusze unijne a rozwój gospodarki polskiej (ze szczególnym uwzględnieniem rolnictwa)*, J. Sikorski (red.). Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok
- Wilkin J. (red.), 2003, *Podstawy strategii zintegrowanego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce*. UW, Wydz. Nauk Ekonomicznych, Warszawa.
- Województwo Podlaskie 2005. Podregiony, powiaty, gminy*. Urząd Statystyczny w Białymstoku, Białystok 2005.
- Żebrowska-Cielek J., 2001, *Nomenklatura Jednostek Terytorialnych do celów statystycznych*. Polska Agencja Rozwoju Regionalnego, Warszawa.